

‘Over D. Brüll (1922-1996); een biografische schets’

WFR 2023/27

Auteur: mr. L.J.A. Pieterse
Den Haag: Boom juridisch, 2022
265 p.
ISBN: 9789462127388

Rens Pieterse heeft in zijn eentje fiscaal Nederland verrijkt met een indrukwekkende reeks biografieën van iconische fiscalisten. Onlangs heeft hij daaraan een al even imposant deel toegevoegd. Na Hofstra, die algemeen wordt gezien als een van de grootste fiscalisten uit onze historie, was het de beurt aan prof. dr. Dieter Brüll, die men zonder overdrijving de meest spraakmakende kan noemen. Zijn roemruchte rede ‘Fiscale mythologie’ op de Belastingconsulentendag 1974 ligt al weer bijna een halve eeuw achter ons, maar behoort – toegegeven: voor vakgenoten van een bepaalde leeftijd – tot ons collectieve fiscale geheugen. Rede en redenaar hebben zogezegd zelf mythische proporties gekregen. Bij uitstek dus een dankbaar onderwerp voor een biografische schets.

In het voorwoord schetst Pieterse beeldend waarom de persoon Brüll hem fascineert² en hoe een ontmoeting met drs. J.H.W. Schipper min of meer de aanzet tot deze biografie heeft gegeven. Schipper is een groot bewonderaar van Brüll en drijvende kracht achter de stichting die diens gedachtengoed – met name door de tweejaarlijkse uitreiking van de Prof. dr. D. Brüll-prijs – levend wil houden.³ Pieterse ontving van Schipper een verzameling boeken en dozen met publicaties die van Brüll zelf afkomstig was. Behalve deze “schatkamer voor onderzoekers” raadpleegde Pieterse tal van andere publicaties, waarbij hij ook ditmaal weer ongekend veel bronnen wist aan te boren. Zo verwijst Pieterse voor Brülls (informele) typering van de overheid als ‘een schurk met een hoge hoed op’ naar Zwemmer, meer specifiek naar een interview dat ik ruim twintig jaar geleden met laatstgenoemde mocht hebben.⁴ Zelf was ik dat artikel eerlijk gezegd al lang weer vergeten, maar Pieterse gelukkig niet! Behalve op een moeilijk te overschatten hoeveelheid schriftelijke bronnen baseert de biografie zich ook op vele gesprekken met mensen die het

voorwerp van zijn boek (vaak van dichtbij, zoals zijn beide kinderen) hebben meegemaakt. Immers:

“Om Brülls werk goed te begrijpen, en zijn drijfveren te kunnen doorgronden, was het noodzakelijk om ook zijn persoonlijke omstandigheden beter te leren kennen, omdat ideeën nu eenmaal in niet onbetekenende mate voortkomen uit iemands leven.”

Dit alles heeft geleid tot een pakkende biografie van 265 pagina's. De eerste twee hoofdstukken alsmede hoofdstuk VII Chronologie beschrijven vanuit verschillende invalshoeken Brülls leven. In hoofdstuk III geeft de auteur een aantal bevindingen. In hoofdstuk VI lezen we een interessante bloemlezing uit Brülls opvattingen terwijl hoofdstuk IV een aantal welgekozen brieven en annotaties van Brüll bevat. In hoofdstuk V vindt men een overzicht van zijn voornaamste fiscale publicaties. Dit alles wordt gelardeerd met een aantal foto's, zowel uit de academische als de persoonlijke sfeer.

De eerste veertien jaar groeit de jonge Brüll, aanvankelijk tamelijk onbezorgd, op in het Duitse Neurenberg. Vader Brüll heeft joodse wortels maar is niet praktiserend; het gezin leeft naar de antroposofische leer van Rudolf Steiner. Niettemin gaat van het opkomende nazisme een steeds grotere dreiging uit. Zo wordt de twaalfjarige Dieter van school gestuurd omdat hij weigert de Hitlergroet te brengen. Dat hij half joods is, speelt daarbij ongetwijfeld ook mee. In 1936 vlucht het gezin naar Nederland. Daar is het gezin vanaf mei 1940 natuurlijk ook niet meer veilig. Zijn tante Elsa wordt in Auschwitz vermoord. Brüll zelf wordt gearresteerd na het verspreiden van illegale pamfletten. Op Dolle Dinsdag komt hij door een misverstand vrij en ontkomt daarmee wellicht aan deportatie. Er is weinig fantasie voor nodig dat deze ervaringen Brüll hebben gevormd en zijn weerzin tegen een almachtige staat hebben gevoed.

Na de oorlog studeert hij sociologie en economie aan de Universiteit van Amsterdam. Nog tijdens zijn studie trouwt hij, het paar krijgt twee kinderen. Het universitaire onderwijs in het belastingrecht wordt in die tijd sterk uitgebreid. Brüll ontmoet aan de UvA zijn mentor en wetenschappelijke leidsman W.J. de Langen⁵, die hem vraagt te assisteren bij het opzetten van een postdoctorale opleiding belastingkunde. Brüll geeft colleges aan die nieuwe opleiding, begint te publiceren (in zijn levenslange ‘lijfblad’ *FED* alleen al meer dan 600 annotaties) en werkt daarnaast twee dagen per week als belastingconsulent bij

1 Wil Vennix is partner bij De Beer Accountants & Belastingadviseurs te Tilburg en lid van de redactie van het Weekblad Fiscaal Recht.

2 Zie hiervoor ook L.J.A. Pieterse, D. Brüll als bron van inspiratie, *TFB* 2020-3.

3 De Stichting Kritisch Commentaar Fiscale Wetgeving en Fiscaal Beleid is in 2009 opgericht, zie website <https://profdrbrullprijs.nl/>. Rens Pieterse is bestuurslid van de stichting.

4 Wil Vennix, interview prof. dr. J.W. Zwemmer in de serie Fiscale Kanonnen, *Tribuut* 2000-4.

5 Zie voor zijn levensverhaal L.J.A. Pieterse, *Tragiek en triomf. Over W.J. de Langen (1892-1959)*, een vrijmoedige zoeker, Boom juridisch 2021.

Loyens & Volkmaars, “om feeling te houden met de praktijk”. In 1964 promoveert hij *cum laude* op een proefschrift over het fiscale winstbegrip, dat wordt geroemd en gelauwerd. De ondertitel ‘Proeve van een toepassing van De Langen’s beginselenleer op een specifiek onderwerp’ onderstreept hoezeer hij het gedachtegoed van zijn (inmiddels overleden) leermeester koestert.

Het hierna volgende decennium 1965-1975 typeert Pieterse als Brülls ‘turbulente jaren’. Hij publiceert veelvuldig, zit in diverse commissies en levert stevige bijdrages aan discussies, onder meer op bijeenkomsten van de Vereniging voor Belastingwetenschap, de Federatie van Belastingconsulenten en de inspecteursvereniging. In 1966 wordt hij benoemd tot buitengewoon lector te Rotterdam⁶, gaat daar ook aan de slag maar wordt enkele maanden later al benoemd tot buitengewoon hoogleraar in Tilburg.⁷ Het Rotterdamse avontuur eindigt daarmee al na luttele maanden. Pieterse typeert deze ongelukkige gang van zaken als een “enigszins opmerkelijk intermezzo in de loopbaan van Brüll”. In Rotterdam heeft men naar verluidt wel enig begrip voor zijn keuze maar heerst tevens teleurstelling over de wijze waarop Tilburg Brüll heeft benaderd.

In Tilburg voelt Brüll zich thuis en werkt hij met de collega's aan de uitbouw van de fiscale opleidingen. In zijn inaugurele rede concludeert hij dat de inkomstenbelasting zichzelf onmogelijk heeft gemaakt en moet worden vervangen door een progressieve uitgavenbelasting. Hij baseert zich hierbij op de antroposofische theorie van de driegeleding, waarin niet de verkrijging van het inkomen maar de besteding ervan als een ‘asociale daad’ – en daarmee als aanknopingspunt voor belastingheffing – wordt gezien. Deze vérgaande opvatting roept uiteraard sterke reacties op.

Dat is echter nog niets vergeleken bij de storm die zijn voordracht ‘Fiscale mythologie’ tijdens de Belastingconsulentendag op 27 april 1974 veroorzaakt. Zoals te doen gebruikelijk gaf *tout* Fiscaal Nederland *acte de présence* tijdens dit “hoogtepunt van het fiscale jaar.”⁸ Nobel⁹ schrijft later in de afscheidsbundel van Brüll bewonderend hoe deze zijn voordracht volledig uit het hoofd houdt en de gehele fiscale wereld een spiegel voorhoudt. Brüll wil met zijn rede afrekenen met diep ingesleten mythen, allereerst

met de basismythe dat de staat de hoeder is van het algemeen belang en dat er geen andere hoeders van dat algemeen belang zijn. Vervolgens behandelt hij de mythen rondom onder meer de belastingplichtige (“een fatsoenlijk iemand”), de inspecteur (“een vaderlijke vriend”) en de rechter (“een onafhankelijk en volstrekt objectief scheidsman”). Hoewel het Brüll niet om personen maar om het systeem gaat, voelt men zich *en masse* wel degelijk persoonlijk aangesproken, ja soms zelfs tot op het bot beledigd en gekrenkt. De voordracht mondt uit in een rel zonder weerga en leidt zelfs tot Kamervragen. De staatssecretaris (die zelf op de eerste rij zat) oordeelt in zijn beantwoording dat Brüll “de integriteit van de belastingdienst ten onrechte in twijfel heeft getrokken.” In de vakliteratuur loopt de discussie nog geruime tijd door, waarbij Brüll ook reageert op zijn criticasters. Dit alles roept bij mij de vraag op of Brüll, aan wie het parool “slechts wat weerstand opwekt, is zinvol” wordt toegeschreven, blij of juist ongelukkig was met de ontstane ophef. Weerstand was er immers volop, maar of er per saldo fiscale mythes zijn ontkracht, vraag ik me af. Op die vraag geeft het boek echter geen klip en klaar antwoord.

De scherpe reacties maken van Brüll overigens geen paria, dewaardering voor hem als fiscalist blijft onverminderd groot. Zo volgt later in 1974 zijn benoeming tot (gewoon) hoogleraar aan de UvA, als opvolger van J. van Soest, die A-G wordt. Aan zijn hoogleraarschap in Tilburg komt daarmee een einde; bij Loyens & Volkmaars is hij al eerder gestopt. In zijn Amsterdamse inaugurele rede klinken opnieuw zijn antroposofische denkbeelden door, waarmee niet iedereen uit de voeten kan. In *FED* becommentarieert H. Baron van Lawick de rede. Deze laat daarbij blijken waardering te hebben voor Brülls wetenschappelijke werk, maar te betreuren dat deze “het niet kan laten zijn betogen te doorspekken met uitspraken die onvermijdelijk tot geprikkeldheden van personen of groepen van personen leiden.” Hoewel hij daar direct aan toevoegt dat Brüll altijd op de bal speelt en nooit op de man, is dit wel een trefzekere analyse. Termen als “systeem-misdrijven” en “collaboratie” roepen begrijpelijkerwijs veel weerstand op, zoveel zelfs dat ze vaak de eigenlijke boodschap ondersneeuwen. Ook waar Brüll gelijk heeft, krijgt hij het daardoor vaak niet.

Bij het zilveren jubileum van de NOB in 1979 schrijft Brüll in de feestbundel een bijdrage over de belastingconsulent,¹⁰ een actor die hij in zijn voordracht in 1974 niet heeft behandeld. Die omissie maakt hij goed door een scherpe analyse, waarin hij onder meer de geldgerichtheid van de belastingconsulent hekelt, maar tevens voorspelt dat deze steeds meer een verlengstuk van de overheid zal worden.¹¹

6 Aan de Nederlandse Economische Hogeschool, voorloper van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

7 Aan de Katholieke Hogeschool Tilburg, thans Tilburg University. Bij zijn benoeming wordt expliciet overwogen dat hij niet katholiek is (maar antroposoof), echter dit wordt in zijn geval niet als bezwaar gezien.

8 Aldus Sylvester Schenk & Wil Vennix, ‘Terugblik op een roemrucht fenomeen: Belastingconsulentendag was hét fiscale feestje’, *Het Register* 2021–6.

9 N. Nobel, Brüll, de Profeet, in: Ch.J. Langereis, J. van Soest & J.W. Zwemmer (red.), ‘Quod licet Jovi’ (Brüll-bundel), *FED* 1983, p. 115.

10 Ergens in de jaren '80 maakt die benaming plaats voor het thans gebruikelijke ‘belastingadviseur’.

11 Dertig jaar later legt J.A.G. van der Geld in *TFO* 2009/101 de link tussen het door Brüll geschetste schrikbeeld en het fenomeen Horizontaal Toezicht. Zie p. 253 in het boek.

Met 'grimmig genoeg' stelt hij later vast dat deze bijdrage, anders dan die over de inspecteur vijf jaar eerder, in het parlement géén reactie heeft opgeroepen. Veelvuldig keert hij zich in krachtige bewoordingen tegen te veel macht voor de overheid, tegen terugwerkende kracht, tegen overkill in reparatiewetgeving en tegen doorgeslagen fraudebestrijding:

"Het doet er niet toe van de 100 belastingbetalers 90 ten onrechte te treffen, als de boef maar niet ontsnapt."

Eind jaren '80 probeert Brüll om de vakgroep belastingrecht, die hij na het emeritaat van Van den Tempel als enige gewoon hoogleraar alleen moet leiden, volgens de principes van de sociale driegeleding uit de antroposofie te laten werken. Tot grote teleurstelling van Brüll mislukt dit experiment. Hij overweegt de UvA te verlaten, maar durft het financiële risico niet aan. Hij blijft hoogleraar, maar beperkt zich voortaan tot doceren, examineren en publiceren. Spraakmakende publicaties uit deze jaren dragen veelzeggende titels als 'Hoeveel raadsheren gaan er in een straaljager?', 'Op de kleintjes passen' (over zijn experiment om aan 28 ontvangkantoren 5 cent over te maken en te zien welke reactie hij daarop kreeg) en 'Systeem-misdrijven op belastinggebied'. Ook hierop wordt kritisch gereageerd. Zo ziet Hofstra de voorbeelden van "onfris overheidsgedrag" niet als systeemfouten, maar als incidenten. Wattel vindt het merkwaardig dat Brüll zegt de overheid als instituut aan te klagen maar tegelijkertijd ook de individuele 'knevelaars' bestraft wil zien.

Als ik me niet vergis, verhardt de opstelling van Brüll zich in deze jaren, waarop door andere actoren in de fiscale wereld vaak negatief wordt gereageerd. Ronduit heftig is de weigering van de redactie van het Weekblad om een stuk te plaatsen waarin Brüll reageert op beschuldigingen van onwaarheid en overdrijving door toenmalig staatssecretaris Kombrink van Financiën. Nobel¹² heeft dit voorval later uitgebreid gereconstrueerd en typeert het in niet mis te verstane bewoordingen als "het dieptepunt van de bejegening van Brüll". Pieterse betitelt deze typering op zijn beurt als "enigszins dramatisch" (p. 255). Dat is opmerkelijk mild, want elders noemt hij zelf de weigering van de *WFR*-redactie "een kardinale vergissing."¹³

Korte tijd later, eind 1982, maakt Brüll zijn vervroegde afscheid als hoogleraar bekend. Bij verschillende gelegenheden laat hij weten dat de belastingwet steeds minder te maken heeft met recht, waardoor doceren van belastingrecht neerkomt op "collaboratie". In 1983 volgt nog een aantal optredens en publicaties waarin hij zich in scherpe bewoordingen uitspreekt tegen de overheid. Zo doet hij ontgoocheld verslag van een Turk die in Waalwijk wordt aangehouden met een koffer met geld. Een misdrijf kan

niet worden bewezen, maar de lokale belastinginspecteur legt een direct invorderbare aanslag inkomstenbelasting op ten bedrage van het gevonden geld. Brüll klaagt de inspecteur aan wegens knevelarij, maar vangt bot bij de rechter. In zijn afscheidscollege richt hij zijn pijlen onder andere op de dagbladpers. Ten onrechte, betoogt hij, heeft die wel aandacht voor belastingfraude en constructies, maar niet voor ambtsmisdrijven door fiscale ambtenaren. Hij laat tevens weten zich volledig terug te zullen trekken uit het fiscale discours; daar heeft hij zich ook aan gehouden. Hij doceert en publiceert nog wel binnen de antroposofie maar laat fiscaal niet meer van zich horen. In 1996 overlijdt Brüll.

Pieterse slaagt er in zijn vlot geschreven biografie in om de complexe persoon Brüll voor de lezer echt 'tot leven te wekken': in persoonlijke contacten innemend. Erudiet fiscalist, fantastische spreker en inspirerende docent. Scherp waarnemer met visie.¹⁴ In zijn niet aflatende strijd tegen de almachtige overheid uiterst principieel en volstrekt compromisloos. Altijd kiezen vóór het individu en tegen de staat. Geen diplomatieke formuleringen, maar het onrecht in messcherpe bewoordingen neerzetten. Weerstand oproepen is goed, liever voor gek versleten worden dan zich voegen. Met deze radicale opstelling, zijn leven lang, heeft Dieter Brüll het zichzelf niet gemakkelijk gemaakt. Zou hij meer bereikt hebben als hij zijn toon gematigd had? Een hypothetische vraag wellicht, want waarschijnlijk kon hij niet anders. Hoe dan ook, Brüll heeft zonder twijfel een grote betekenis gehad voor de fiscaliteit in ons land. Met deze biografie heeft Pieterse een terecht monument opgericht voor deze unieke 'dwarse denker'.

¹² Zie noot 9.

¹³ L.J.A. Pieterse, Bij het jubileum van het Weekblad, *WFR* 2021/236.

¹⁴ Neem zijn waarneming in 1976: 'Meer en meer wordt de bejegening van de belastingplichtige gedictieerd door de eisen van het computerscherm in Apeldoorn, dat de belastingaanslagen moet (kunnen) verwerken.' (p. 223).